

STRIC PAVLE:

Izprehodi po Beogradu.

1. NA TERAZIJAH.

Terazije so srce Beograda. Nikdar niso prazne. Vedno se tu srečavajo ljudje, hodeč za svojim poslom širom po Beogradu, tiho drve avtomobili, električna železnica drdra — vedno je tu šum in pisano vrvenje.

Najživahnejši del mesta je to, odkoder izvirajo ulice na vse strani. Proti severu prehajajo Terazije v ulico kneza Mihajla, na jug se odpira široka, ravna ulica kralja Milana; nizbrdo se spuščata z njih Balkanska in Prizrenska ulica, na drugi strani prideš v Kolarčevo in Skopljansko ulico in v Kajmakčalan, ki je začetek ulice kralja Aleksandra. In iz ulice v ulico se preliva promet preko Terazij.

Terazije imenuje ta prostor domačin in za njim tujec, a marsikdo, ki ga tako naziva, niti ne ve, da je to po uradnem zapisu Prestolonaslednikov trg. Novo zaznamovanje ni moglo zabrisati starega imena, čeprav že domači mlajši rod ne ve več za stare Terazije, za tisti veliki stari turški vodnjak, ki je stal tu in se tako imenoval in ki je s svojo vodo edini napajal okolico daleč na okrog. Okolo tega vodnjaka je bilo vedno polno sveta: s sodci so prihajali po vodo in žene s »testijami« — lončenimi vrči; stali in čakali so, da pridejo na red; glasen in pisan svet v narodnih nošah. Vodnjaka ni več. Zasuli so ga, da so mogli pozidati na prostoru ta lepi trg, njegovo veliko kamenito ograjo so spravili v Topčider in jo postavili kraj cerkve, in na starih Terazijah ni ostalo od njih nič drugega kakor ime in staro vrvenje.

Prestolonaslednikov trg se razteza podolgovato od severa proti jugu, v njegovi širini do 100 m pa držita preko njega dva široka koloteka, med katerima je podolgovat ograjen nasad. Po desnem se pomika vozni promet iz Milanove ulice proti Mihajlovi ulici, po levi strani se vrača odtod. Avtomobili vozijo strogo v tem redu, električna železnica in vsa ostala velika in mala vozila se morajo ravnati po tem predpisu.

Ob vsej živahnosti vlada tu red, mirno prekoračiš živi trg, samo da veš, od katere strani sme priti voz in da se zavaruješ proti tej strani. Venomer pa te svare tudi tuleče avtomobilske trobke in zvonec električne železnice, izvošček te opozori še s klicem »Čuvaj!«

Dasi je trg živ ves dan, se prične prava živahnost na njem šele proti večeru, ko so visoka poslopja na spodnjem delu vrgla preko njega svoje sence. Sedimo za mizo na pločadi pred veličastno kavarno

»Moskvo«, najlepšo beogradsko kavarno, in pustimo očem, da se nagledajo tega življenja! Naročimo si ledeni malinovec ali mrzlo limonado, jo počasi srkamo, obenem pa gledamo.

Pred nami je velikomestno šetališče. Mladina čeblja mimo nas in se smeje, starejši hodijo umerjeno in se živahno razgovarjajo. Pred vso veliko kavarno postavljene mize se počasi polnijo, polnijo se tudi one pred slaščičarno malo više proti Milanovi, pa one pred restavracijami na drugi strani Terazij. Tam so okrog ene posedli gospodje

Terazije — Moskva

napetih usten in se razgovarjajo nemško ali madžarsko; židje so, ki so jih opravi privedli v Beograd. Za drugo so sedli možje s fesi na glavi; kaki muslimanski begi iz južnih krajev ali muslimanski poslaniki so; med njimi je tudi star hodža, ki ima fes ovit z zelenim turbanom. Visokostasi Črnogorec v narodni noši, bogato izvezeni z zlatom, ima svojo družbo; resno mu je lice in redke so njegove besede. Tam od druge mize nam udarja na uho mehka ruska govorica, ženski in moški glasovi. Kdo ve, kakšni nekdanji ruski velikaši so to, ki jih je revolucija pregnala iz domovine in so našli v Beogradu svoje zatočišče. Mnogo je teh pregnancev v Beogradu, mnogo vidiš po mestu ruskih uniform, Rusinje često v ponošenih oblekah, ki še kažejo, da so gledale nekdanj boljše dni. Postrešček z očali na nosu, ki stoji tam pred Moskvo, je Rus; prodajalec časopisov, ki je raz-

grnil svoje liste — srbske, ruske, francoske, nemške — na stopnico pred palačo Moskve, je Rus. Po pisarnicah jih srečuješ, trgovinice in bazarje so otvorili, vsakega posla so se lotili, da žive skromno življenje in sanjajo o dneh, ko so bili še gospodje, velikaši, ruski oficirji in upajo na povratek carja v sveto Rusijo.

Stari (spredaj) in novi (zadaj) dvor

A ne zamislimo se ob tem pregledovanju! Življenje vrvi mimo nas, vozovi, avtomobili. In vse tiho, brez trušča. Saj so kolovozi tlakovani z lesenimi kockami. Te gluše hrup, ki bi ga sicer provzročala vozila, branijo pa tudi, da bi se dvigal od tal prah ali se narezalo blato.

Kakor pa je to življenje pred nami velikomestno, sam pogled preko Terazij nam pove tisto, na kar naletimo v Beogradu vsak čas:

da je Beograd mlado mesto, ki raste in se razvija. Dočim sedimo sami pred visoko palačo, se vrste na drugi strani Terazij nizke, največ celo pritlične hiše, stare kakih šestdeset let, iz tistih časov, ko so začeli postavljati prve hiše ob tem trgu. Kako dolgo še ostanejo tam ob večnem prenavljanju in stalnem naraščanju Beograda? Kako dolgo bo še posetnik Moskve imel tako odprt pogled na vso kupolasto streho nove Narodne skupščine, kakor mu ga dovoljujejo danes še ta nizka poslopja?

Pa naj se pozidajo okrog Terazij še take palače, vedno ostane ta prostor med najlepšimi in najbolj odprtimi; sredina Beograda je tu, srce njegovega življenja...

Sence preko Terazij se zgoščujejo bolj in bolj. V Beogradu se hitro znoči, komaj je zašlo solnce, komaj je šel preko nas mrak, je noč. A ne temna. Velike obločnice nad trgom se užgo in razsipljejo po njem žarko električno luč. Tedaj pa se oglasi iz Moskve godba, godba gre preko trga iz sosednjega hotela Balkana in z one strani iz hotela Pariza. A kakor so glasne, se ne motijo med seboj, zakaj trg je preveč prostran, da bi se glasovi mogli mešati na njem.

Kakor hitro se je znočilo, pa začno izginjati s Terazij množice. Šetalcı se izgublajo, polne so le še mize na pločadi; a tudi te ne dolgo. Beogradčani se zgodaj odpravljajo spat in beogradske ulice so zvečer kmalu prazne.

In tudi Terazije, te ves dan žive in pestre, so kmalu mrtve in mrke. Taka je slika na njih dan za dnem, večer za večerom; poleti, ko žge nanje vroče južno solnce in šele večer prinaša malo hladu; pozimi, ko brije preko njih mrzla »košava«. Tudi ta mrzli veter ne prepodi izprehajalcev, le miz ni na pločadi in vrata in okna po lokalih se tesno zapirajo, da mu ubranijo vstop v kavarne in gostilnice.

2. ULICA KRALJA MILANA.

Ako hočemo stopiti po Beogradu, da si ga ogledamo, je najbolje, ako se snidemo na Terazijah in se od tu odpravimo po mestu. Za danes se obrnimo proti jugu, na ulico kralja Milana ali kratko: v Milanovo, ki nosi svoje ime po predzadnjem srbskem vladarju iz vladarske rodovine Obrenovićev.

Velik del te ravne, široke ulice leži pred nami že, ko se obrnemo vanjo; malo dalje pa se nam odpre cela, dolga in gladka v ravni črti. Tudi ta ulica je tlakovana z lesenimi kockami, ob hišah pa je široka, gladka pločad. A preden se odpravimo po njej, se obrnimo še na ono kupolasto streho novega poslopja Narodne skupščine, ki smo jo že omenili.

Jutranje solnce zlati njeno veliko bakreno kupolo, ki jo obkrožajo še štiri manjše. To stavbo, ki bo med najveličastnejšimi v Beogradu, šele sedaj dovršujejo, čeprav so jo začeli zidati že l. 1911. Balkanski

vojni, ki ju je kmalu zatem bojevala Srbija za svojo popolno osvoboditev izpod turškega jarma, pa svetovna vojna, ki je tako strašno divjala polnih pet let preko Beograda, so prekinile nadaljno graditev. Namenjena od kraja le srbskim poslancem, bo sedaj zbirališče odposlancev Srbov, Hrvatov in Slovencev, da se bodo shajali v njej k delu za blagor uedinjene naše domovine.

Aleksandrova ulica — vseučiliška knjižnica

Nova Narodna skupščina leži ob najdaljši beogradski ulici, ob ulici kralja Aleksandra. Dolga je nad tri *km*, ne kaže pa še nikakih zanimivosti. Premlada je in še vsa v razvoju; a videti je, da bo imela ta ulica v svoji veličastni širini in ravnosti bodočnost. Danes ima še prostor za dirkališče; ko se dvignejo ob njej stavbe, bo pozidan tudi ta prostor. In docela bo izginilo tudi »staro groblje«, ki so ga že morali opustiti ter prenesti pokopališče dalje proti Dunavu, a že tam grozi naraščajoče mesto, da ga objame. Nam pa je dovolj, da smo Aleksandrovo le omenili; Beograd je preobsežen, da bi prehodili vsega in si vsega ogledali natančno; predolgo bi trajalo; dovolj nam bodi, ako vidimo v njem najvažnejše in najznačilnejše stvari.

Obrnimo se zato v Milanovo, ki je pač najodličnejša v Beogradu. Na tem njenem koncu, kjer stopamo vanjo, so nizke hišice, ki so po Beogradu izza prejšnjih dni vgnezdene med novodobne palače, že prav redke, a še tiste, ki so ostale, imajo moderno zunanje lice.

Od palač pa zavzema v ulici prvo mesto kraljev dvor, do katerega dospemo kmalu od kraja ulice na levi. Stari dvor, stražno poslopje v

ozadju in novi dvor narejajo velik polkrog, ki ga izpolnjujejo nasadi krog vodometa. Železna ograja, ki zapira ta polkrog proti ulici, je vsa prepletena z belimi vrtnicami. V starem dvoru je svečanostna dvorana, in poleg neizpremenjene sobe kralja Petra I. drugačni, manj uporabljeni prostori; v novem dvoru stanuje v prvem in drugem nadstropju kraljeva družina, spodaj pa so dvorni uradi. Kakor da se je za svojo cvetno ograjo umaknil pred živahnim vrvenjem na Milanovi, stoji dvor miren in veličasten sredi velikomestnega hrupa. Dočim na nasade v ospredju solnce ves dan siplje svoje vroče žarke, mečejo na poslopja visoki vrhovi lip in divjih kostanjev goste sence in jih ovijajo v svoj hlad. Iz ulice vidiš stalno stražo za velikimi železnimi vrati, svet pa hiti mimo po svojih opravkih.

Predsedstvo vlade (levo) — novi dvor (desno)

Zagledali smo se v dvor in kar pozabili, da smo šli od Terazij sem že mimo dveh ministrskih palač, še preden smo dospeli do dvora. Na levi, skoro tik pod starim dvorom, nam je skoro neopaženo ostalo ministrstvo pravde, na desni pa mala, a lična, v mavričnem slogu zidana palača ministrstva prosvete. V vrsti hiš in palač se nam izgublajo znamenitejša poslopja, korak pa se nam zaustavi, ko hočemo nadaljevati svojo pot po ulici. Na desni strani pod novim dvorom je pred veliko palačo s kupolasto streho na oglu vrsta avtomobilov. Tu je predsedstvo vlade. Avtomobili pred palačo nam pripovedujejo, da so se gospodje ministri zbrali na ministrsko sejo. V tej palači ima svoje prostore tudi zunanje ministrstvo.

Še nekaj korakov dalje, pa nam Milanovo skoro pravokotno preseka široka, kakor z ravnilom potegnjena ravna ulica Miloša Velikega, ki je po svoji legi gotovo najlepša ulica Beograda. Od Milanove se polagoma spusti nizdol, potem pa se vzpne, da se prevali za novim klancem, da je videti, kakor da se je izgubila nizbrdo, ki se dvigne

zopet v novi mestni predel po brežuljku Senjaku. Prezanimiva je ta ulica, da ne bi stopili nekaj korakov po njej. V prijetni senci med pločadjo in vozno cesto, ki jo na obeh straneh omejuje tir električne železnice, stopamo po tej, do 30 m široki ulici. Prvo, zgodovinsko znamenito poslopje bi v njega skritem zatišju skoro prezrli. Pod prvo palačo na desni je v zelenju nizka, pritlična stavba, kjer nam napis na njej pove, da ima v njej svoje prostore narodno obrambna zveza »Narodna Odbrana«. Do svetovne vojne pa je to bila Narodna skupščina. Tu so se zbirali narodni poslanci kraljevine Srbije, tu so se posvetovali in sklepali o balkanski vojni, ki je l. 1913. prinesla južnim pokrajinam naše države osvoboditev izpod turškega jarma, tu so sklepali o zahtevah bivše Avstrije, ki je l. 1914. prisilila malo Srbijo v

Miloševa ulica — Vojna akademija

vojno, ki je skoro vsemu svetu prinesla toliko grozot, a nam končno dala osvobojenje in uedinjenje. Danes stoji to zgodovinsko poslopje pozabljeno v svoji skromni zunanosti in nepoučeni tujec se niti ne ozre nanje s kakim zanimanjem. Njegovo oko bo prej počivalo na palači na levi, na poslopju gradbenega ministrstva; poiskalo si bo široko dvorišče, ki se takoj dalje razprostira pred sedanjim začasnim poslopjem Narodne skupščine; ali pa na desni veliko zgradbo Državnega Sveta in Glavne kontrole, naših obeh najvišjih državnih uradov. Naprej od teh dveh zidajo sedaj novo palačo finančnega ministrstva in še nekaterih drugih, na drugi strani preko ulice pa so obsežna vojaška poslopja, ki jih Nemanjina ulica loči od Vojne akademije, šole za

bodoče oficirje. Ako omenimo še etnografski (narodnopisni) muzej takoj pod to, smo našeli vsaj najvažnejše znamenitosti z Miloševe ulice.

Vrnimo se na Milanovo, da si z nje ogledamo nadaljno okolico. Ko stopamo proti njej, se nam oko zaustavi na poslopju, zidanem iz samega marmorja in okrašenem s kamenitimi kipi in izkleski; to je palača Jadransko-podunavske banke, ki gre o njej glas, da je zdaj najlepša palača v Beogradu. Vzlic lepi zunanosti pa je palača okusno preprosta.

Ulica kralja Milana

Nadaljna pot v Milanovi očesu ne nudi posebnosti, ako izvzamemo lepi Oficirski dom na desni; pogled se marveč napaja na odmerjenosti ulice, ki gre v odprto ravni črti in se ob koncu polagoma dviga v novo ulico. Tak je Beograd: povsod se ti oko zagleda naprej, zakaj vedno in vedno najdeš lepoto v njegovem položaju in njegovi sorazmernosti, pri tem pa ti izginjajo iz vidika male zgodovinske in druge znamenitosti, ki se zмениš zanje le, ako si o njih poučen. Tako smo baš kar šli od Oficirskega doma dalje mimo nizkega, dolgega, sivega poslopja, ki mu ne opaziš niti malih oken pod ostrešjem. Videti je kakor kako zapuščeno skladišče, v resnici pa se vso zimo večer za večerom zbirajo v njem ljudje, ki se zanimajo za gledališko umetnost. To je »maneža«, stara jahalnica, ki so priredili v njej lepo gledališko dvorano, ko Beograd še ni imel posebne gledališke zgradbe. Ker pa je eno gledališče za Beograd premalo, je ostala tudi dvorana v »maneži«, da služi svojemu namenu.

Nekaj korakov dalje je nad ulico Cvetni trg. Tu je »mala pijeca« — tržišče, vsako dopoldne polno zelenjadarjev in mesarjev, prodajalcev sadja in raznih prikuh; tu si kupujejo vsakodnevne kuhinjske potrebščine gospodinje skoro iz vsega južnega mestnega dela.

Še malo in prehodili smo nad en km dolgo Milanovo ulico. Pred nami je visoko poslopje, zidano v obliki prisekanega trikotnika: hotel Slavija, najstarejša zgradba v tem koncu. A če pravimo o zgradbi, da je najstarejša, ne smemo misliti, da je to kako staro poslopje. Stoji komaj dobrih štirideset let, a takrat je bilo postavljeno v popolno samoto. Kjer se iz Milanove danes od leve proti desni cepijo v bregu ulice Makenzijeva, Svetosavska in Šumadijska, so v tisti dobi še drli

Ulica kralja Milana — pogled izpred Slavije

nizbrdo divji hudourniki in širok potok se je razlival na današnjo Milanovo ter se zaustavljal v močvari, kjer stoji danes kraljev dvor. Ko je v tej močvari, na mestu, kjer so danes dvorske stražnice, koncem tridesetih let sezidal prvo hišo Beogradčan Stojan Simić, se je ves svet čudil njegovi neumnosti, da si gre staviti dom v tako puščo in močvaro in še tako »daleč od mesta«. A mesto se je jelo samo približevati Simićevi hiši, in mestna občina je v želji, da mesto razširi na to stran, svet dajala zastoj vsakomur, ki ga je le hotel; samo ograditi ga je moral ob svojem strošku. Takrat se ga je marsikdo branil; Beograd pa se je začel širiti na to stran hitro po tem, ko je država odkupila Simićevo hišo ter jo preuredila v »konak« — knežji dvor, kamor se je vselil okrog l. 1843. knez Aleksander. Nekaj let za tem je že stal »mali dvorec« tam, kjer je danes stari dvor. V njem so bili prvi državni uradi.

Dasi je preteklo od vsega tega početka Milanove ulice komaj nekaj desetletij, ni več videti nje razvijanja, niti ni videti na ulicah izza Slavije, da so ta pota utirali hudourniki. O vsej tedanji dobi ni več ne duha ne sluha, o njej pripovedujejo le še stari Beogradčani, človek pa skoro ne more verjeti, da je bilo v tako kratki dobi mogoče ustvariti tako mesto. In vendar — še češče bomo imeli priliko videti, da Beograd hitro raste in se hitro razširja. —

Ker smo že na tem kraju mesta, ne bo odveč, ako gremo še nekaj korakov dalje.

(Dalje prihodnjič.)

Dr. FR. ZBAŠNIK:

Kateri je bil pametnejši?

Pavle je že zopet — kakor že tolikrat — nagajal mlajšemu bratcu, ki je bil še jako majhen in tudi še precej neroden. Oponašal ga je, kako hodi, in osle mu je kazal. Stanko pa je jokal in kričal, ker si napram starejšemu in močnejšemu bratu ni mogel drugače pomagati.

Mati, ki je na Stankov jok prihitela iz veže, se je razhudila nad Pavletom: »Ne cveli ga vendar! Ali ti nisem že stokrat rekla, da mu daj mir? Le čakaj me, po šibo pojdem in natepem te, ti nepridiprav ti! Pa tudi tebe bom, Stanko, da veš! Kaj se ti je treba vedno cmeriti! Saj se dereš, kakor bi te kdo iz kože deval!«

»Če mi pa zmeraj nagaja!« se je izgovarjal Stanko.

»Kaj pa se meniš za to, če ti nagaja! Stran pojdi od njega, kadar te draži! Če bo videl, da se nič ne zmeniš za to, se kmalu naveliča!«

To si je Stanko zapomnil. In komaj je čakal, da bi dobil priliko in bi Pavleta izplačal. Ker se ga pa Pavle le predolgo ni lotil, je stopil sam k njemu in mu rekel: »No, pa mi nagajaj!«

Pavle si materinega opomina nemara ni preveč k srcu gnal, ali pa je nanj celo pozabil, zakaj bil je takoj pripravljen, da izpolni Stankovo željo. Pritisnil je palec desne roke na nos, z drugimi prsti je pa migal proti Stanku, rekoč: »No, Stanko, ali veš, kaj to pomeni? To pomeni, da si ti osliček!«

Stanko pa ni črhnul na to nobene besede. Zasukal se je temveč tiho na okrog in ponosno odkorakal proč od brata. Pavleta je to osupnilo in začuden je zrl za Stankom.

Čez nekaj časa pride Stanko drugič k njemu in zopet ga nagovarja: »No, Pavle, pa mi zopet nagajaj!«

Pavle pa je bil v veliki zadregi. Vedel je, če bi kaj naredil, pa bi mu Stanko smeje zopet hrbet obrnil. Jezilo ga je to. Ali se mar ne